

ياسای گەردانی کاری فەرمان = (پیتە پیشگری (ب)
 + رهگ + پیتی (ه) + پاشگری (هوه) (وه) (ا)
 به پیتی ئەم یاسایە سەرەوه دانان و دانەنانی ئەم (ر)ە
 لاوازه دەردەکهوئیت:

ا- ئەو کارانە ی که پیتی کۆتایی ریشه و رەگەکانیان
 پیتە (ر)ی لاواز نییە، دانانی ئەم پیتە لە نووسین و
 گۆکردندا زیادەیه وەک:

- (خویندنهوه - خوین) - ب + خوین + ه + وه
- (بخویننهوه) نهوهک (بخویننهروه)
- (نووسینهوه - نووس) - ب + نووس + ه + وه
- (بنووسهوه) نهوهک (بنووسهروه)
- (فرۆشتنهوه - فرۆش) - ب + فرۆش + ه + وه
- (بفرۆشهوه) نهوهک (بفرۆشهروه)
- (هینانهوه - هین) - ب + هین + ه + وه
- (بهیننهوه) نهوهک (بهیننهروه)
- (خولاندنهوه - خولین) - ب + خولین + ه + وه
- (بخولیننهوه) نهوهک (بخولیننهروه)
- (رشانندنهوه - رشین) - ب + رشین + ه + وه
- (برشیننهوه) نهوهک (برشیننهروه)
- (چوونهوه - چوو) (ا) - ب + چوو + ه + وه (بچۆ + وه)

(بچوووهوه، بچۆوه) نهوهک (بچۆورهوه)
 - (گروینهوه - گروو) - ب + گروو + ه + وه
 (بگرووهوه) نهوهک (بگروورهوه)، یان (بگروورهروهوه)
 ئەم چاووگە لەو جۆره چاووگانەیه که بۆ جاری دووهم
 تێپەر دەبیتەوه و دەکرێتە (گرواندن - گروین)، لەمەشدا
 دەبیت بنووسریت و بگوتریت (بگرویننهوه) نهوهک
 (بگرویننهروه).

ب- ئەو کارانە ی که کۆتایی رەگوریشەکانیان (ر)ی
 قەڵەوه، دەنگی ئەم (ر)ە لاوازی تێدا زیادەیه، ئەگەر لە

به کارهینانی چەند سەرە ناویکی زمانهوانی

کازم عباس زەندی

(۲ - ۲)

گوگردندا توانرا دهر بخریت وهک:

- (گوپینهوه - گوپ) - ب + گوپ + ه + وه)

(بگوپرهوه) نهوهک (بگوپرهوه)

- (دپینهوه - دپ) - (ب + دپ + ه + وه)

(بدپرهوه) نهوهک (بدپرهوه)

نهم چاووگه لهو جوژه چاووگانه به که بۆ جاری دووهم تیپهر ده بیتهوه و ده کریتته (دراندن - دپین) له مه شدا ده بیته بنووسریت و بگوتریت (بدپینهوه) نهوهک (بدپینهوه).

ج- نهو کارانهی که کو تایی ره گوپیشه کانیان (ری لاوازه، دانانی نهم (راه زیاده به وهک:

(ناردنهوه - نیر) - ب + نیر + ه + وه)

(بنیرهوه) نهوهک (بنیرهوه)

(سپاردنهوه - سپیر) - ب + سپیر + ه + وه)

(بسپیرهوه) نهوهک (بسپیرهوه)

- (دوورینهوه - دوور) - ب + دوور + ه + وه)

(بدوورهوه) نهوهک (بدوورهوه)

نهم چاووگه به شیوهی (دروین) یش به کار ده هیتریت، لهم حاله ته شدا ده بیته بگوتریت و بنووسریت (بدوورهوه) نهوهک (بدوورهوه - بدوورهوه)

د- نهو کارانهی که له بنه ره تدا کو تایی ره گوپیشه کانیان (ری لاوازه، به لام له گهردان کردنی کاری فه رمان و رانه بور دوودا دهر ناکه ویت (۱۰)، پیویسته لهم حاله ته دا بنووسریت، چونکه بنجی پیکهاتهی رهگ و کاره که به وهک:

- (کردنهوه - کهر) - (ب + کهر + ه + وه)

(بکهرهوه) نهوهک (بکهرهوه)

- (بردنهوه - بر) - (ب + بر + ه + وه)

(ببرهوه) نهوهک (ببرهوه)

- (دانهوه - دهر) - (ب + دهر + ه + وه)

(بدهرهوه) نهوهک (بدهرهوه)

- (خواردنهوه - خوړ) - (ب + خوړ + ه + وه)

(بخوړهوه) نهوهک (بخوړهوه)

- (شورینهوه، شور دنهوه - شور) - (ب + شور + ه + وه)

(بشورهوه) نهوهک (بشورهوه)

نهم چاووگه به شیوهی (شووشتن) (شووشتنهوه) ش به کار ده هیتریت، به لام گهردانی ناوازه لی دروست ده بیته (شووشتهوه - ده شواتهوه - بشورهوه)، چونکه رهگه بنه ره تیبه کهی که (شوره) لی دهر ناکه ویتته وه.

- (خستنهوه - خهر) - (ب + خهر + ه + وه)

(بخهرهوه) نهوهک (بخهرهوه)

بۆ دهر خستنی نهم (راه لاوازه له گهردانی چاووگی دارپژرایی (راخستنهوه) دا حاله ته که پروونتر دهر ده که ویت (را بخهرهوه) نهوهک (را بخهرهوه).

۸- (نیشانان) و (پیشانان)

نهم دوو دهسته واژه به دوو چاووگی لیکدراون، که به یه کگرتنی ههر دوو وشه ی (نیشان و پیشان) و چاووگی ساده ی (دان) دروست ده بن، به لام له گهردانی کاره کانداهک یهک و اتا به کار ده هیتریت، نه گهرچی دوو واتای جیاوازشیان هیه وهک که ده لیتن (نیشانم دا، پیشانم دا) (نیشانم ده دات، پیشانم ده دات) (نیشانم بده، پیشانم بده).

نه گهر له واتای ههر دوو دهسته واژه که ورد بیینه وه ده بینین (نیشان و پیشان) به دوو وشه ی هاوواتای یه کتر هه ژمار ناکرین، ته نانه ت نه گهر له شوینی یه کتریش به کار بهیتریت به کار یکی ناسایی بزانتیت، چونکه (نیشان) وشه یه که به واتای ناماژه پیکردن و دیار یکردن دیت وهک له (نیشانه و نیشانه شکین - نیشانکردن و ده ستیشانکردن - نیشانگه)، که چی (پیشان) به واتای دهر خستن و خستنه بهر چاو و له پیشچاو دانان دیت وهک له (پیشانگه)، بۆیه وا راستره له دروست کردنی چاووگ و گهرداندا ههر دهسته واژه یهک بۆ واتا و مه بهستی خو ی به کار بهیتریت.

(نیشان) بۆ (نیشانکردن) - نیشانم کرد - نیشان ده کهم - نیشان بکه... تاد

(پیشان) بۆ (پیشانان) - پیشانم دا - پیشانی ده دهه - پیشانم بده... تاد

۹- (راده وهستیت)، یان (راوه دهستیت)

(را ده وهستیت)، یان (راوه دهستیت)

به کاره یسانی نیشانه ی کاری رانه بور دووی (ده) له م کاره دا رواله تیکی جیاوازه ورده گریت، چونکه جیگوپرکی و پاش و پیش کردنی (وه) له نیوان پیشگره دارپژره که و نیشانه ی کاره که وا ده کات جیاوازی له بنه مایه کی ریزمانی کوردیدا پروودات، به لام له بهر نه وهی واتا و مه بهستی تیدا ناگوتریت، بۆیه ههر دوو شیوه گهردان به ناسایی ده زانریت، به لام راستیبه که ی شیوه یه کیان ناساییه و نهوی تریان ناساییه.

شیوه ی ناسایی گهردان کردنی کاری رانه بور دوو به پیتی بنه مای گهردان له زمانی کوردیدا ههر دهه نیشانه ی کاری رانه بور دوو ده که ویتته نیوان پیشگره دارپژره کان و پیکهاته ی کاره کان له رهگ و جیناو و پاشگره کان

(پیشگیری داریژره + نیشانه‌ی کار + رهک + جیناوه‌کان) = کاری رانه‌بور دوو (هه‌روهک):

- را + ده + هین + م

- هه‌ل + ده + هین + یت

- پیک + ده + هین + یت

- دا + ده + هین + ن... تاد، به‌لام له‌م کاره‌دا ئه‌م بنه‌مایه به‌دوو شپوه دهرده‌که‌ویت جار‌تکیان نیشانه‌که ده‌که‌ویت به‌پیش ره‌که‌که (را ده وه‌ست یت)، ئه‌مه‌ش ئاساییه و هه‌روهک کاره‌کانی تره، جار‌تکی تر (وه‌که) بنجی ره‌که‌که‌یه ده‌که‌ویت به‌پیش نیشانه‌که (را وه ده ست یت)، ئه‌مه‌ش جیا‌وازه و له یاسای گهردان لای داوه، بویه ده‌بیت له نووسیندا شپوه ئاساییه‌که‌ی په‌یره و بکریت که له گه‌ل بنه‌ماکه‌دا ریک ده‌که‌ویت.

۱- (وه‌ستان) چاووگیکی ساده‌ی سه‌ره‌خوی تینه‌په‌ره، به‌پاشگری (اندن) تیپه‌ر ده‌کریت و ده‌بیته (وه‌ستاندن) به‌پیشگری داریژره‌ری (را) ده‌بیته (راوه‌ستان - راره‌ستاندن)

ئه‌گه‌ر سه‌رنج به‌دینه واتای (راوه‌ستان، راره‌ستاندن) که چاووگیکی ناساده‌ی داریژره‌وه ده‌بینن به‌هه‌مان واتای چاووگه ساده‌که (وه‌ستان - وه‌ستاندن) دیت، ئه‌مه‌ش ئاسایی نییه، چونکه پیشگیری داریژره‌ واتای تازه بو چاووگی ساده دروست ده‌کات هه‌روهک (کردن - راکردن - داگردن - هه‌ل‌کردن / هینان - راهینان - داهینان - هه‌له‌هینان / کیشان - راکیشان - داکیشان - هه‌ل‌کیشان... تاد هه‌روهک دیاره هه‌ریه‌که‌یان واتایه‌کیان هه‌یه و له گه‌ل واتای چاووگه ساده‌که‌شدا جیا‌وازن.

وا گونج‌واتره که به‌کاره‌ینانی ئه‌م چاووگه به‌ساده‌یی و داریژره‌ری له‌یه‌کتر جیا بکریته‌وه، جیا‌کردنه‌وه‌که‌ش له نیوان گیاندار و بی گیاندا بیت، بو نمونه:

- (وه‌ستان - وه‌ستاندن) بو بی گیان بیت، وه‌که له (ئوتومبیله‌که‌م له‌گه‌راج وه‌ستاوه (وه‌ستاندوو) / کارگه‌که‌مان وه‌ستاوه (وه‌ستاندوو) / وه‌ستان قه‌ده‌غه‌یه... تاد.

- (راوه‌ستان - راره‌ستاندن) بو گیاندار بیت، وه‌که له (مامۆستا که راره‌ستاوه / شپره‌که راره‌ستاوه / پۆلیسی هاتوچۆ شۆفیره‌که‌ی راره‌ستاندوو / راره‌ستان قه‌ده‌غه‌یه... تاد.

به‌باوه‌ری ئیمه ئه‌م جیا‌کردنه‌وه‌یه به‌ریک‌که‌وتنی نیوان زمانه‌وانان و نووسه‌ران ده‌بیت، بویه له‌وانه‌یه ئه‌م بابته لیک‌دانه‌وه و بیروبو‌چوونی زیاتری بویت. له‌بهر ئه‌وه‌ی (وه) به‌شیک نییه له پیشگره

داریژره‌که، به‌لکو بنجی ره‌که‌که‌یه (وه‌ست)، بویه ده‌بیت بکه‌ویت به‌دوای نیشانه‌ی کاره‌که، ریژه‌ی کاره‌کان له گه‌ردان‌کردندا به‌م شپوه‌یه بیت (راوه‌ه‌ستم، راده‌ه‌ستیت، راده‌ه‌ستینیت - راده‌ه‌ستین - راتان ده‌ه‌ستینم - رایان ده‌ه‌ستینیت... تاد.

۱۰- (ره‌بین) و (وه‌بین)

هه‌ر یه‌کی له‌م دوو چاووگه ساده‌یه له‌سه‌ر ره‌گی (ره‌و، وه‌ر) دروست ده‌بیت، ئه‌م دوو ره‌گه‌ش له رواله‌تدا وه‌ک پیچه‌وانه بوونه‌وه‌ی پینه‌کانیان دهرده‌که‌ویت، به‌لام راستییه‌که‌ی دوو ره‌گی سه‌ره‌خۆن و دوو چاووگی سه‌ره‌خۆ به‌ دوو واتای جیا‌وازیان له‌سه‌ر دروست ده‌بیت. (ره‌بین) چاووگیکی تینه‌په‌ره له‌سه‌ر ره‌گی (ره‌و) دروست ده‌بیت که تیپه‌ر ده‌کریت چاووگی تیپه‌ر‌کراوی (ره‌واندن) ی لئ دروست ده‌بیت، له کرمانجی ژورودا (ره‌قین - ره‌فاندن) ی به‌رانسه‌ر به‌کار ده‌هینریت، له کرمانجی خووارووشدا بو (رفاندن) ده‌گوریت.

(وه‌بین) چاووگیکی تینه‌په‌ره له‌سه‌ر ره‌گی (وه‌ر) دروست ده‌بیت و به واتای (حه‌پین) دیت، که تیپه‌ر ده‌کریت سیفه‌تی ئه‌و چاووگانه وهرده‌گریت که له‌سه‌ر ده‌نگه‌ سروشتییه‌که‌کان دروست ده‌بن (وه‌ره‌وه‌ر - وه‌راندن) هه‌روهک (حه‌په‌حه‌پ - حه‌پاندن) جریوه جریو - جریواندن... تاد

ره‌گه‌کانیان له وشه‌ی (سه‌گه‌وه، سه‌گه‌وه‌ر) له‌شوتنی یه‌کتر به‌کار ده‌هینرین و وه‌ک ئه‌وه‌ی که یه‌ک واتای هاوواتایان هه‌بیت، به‌لام راستییه‌که‌ی هه‌ر یه‌کی له‌م دوو چاووگه واتایه‌کی سه‌ره‌خۆی هه‌یه، بویه ناتوانریت له هه‌موو حاله‌تیکدا له شوتنی یه‌کتر به‌کار به‌هینرین، بو نمونه له ده‌سته‌واژه‌ی (کوچره‌وه - تیژره‌وه... تاد هه‌رگیز به ره‌گی (وه‌ر) ناگورین، بویه ناشیت (سه‌گه‌وه) له‌شوتنی (سه‌گه‌وه‌ر) به‌کار به‌هینریت.

۱۱- (یت) و (یت)

ئه‌م دوو پینه‌پاشگره له گه‌ردانی کاری رانه‌بور دوو بو که‌سی دووهم و سییه‌می تاک له شوتنی یه‌کتر به‌کار ده‌هینرین، به‌بی ئه‌وه‌ی هیچ جیا‌وازییه‌کیان له نیواندا بکریت وه‌ک:

- له کاری تینه‌په‌ردا (ده‌مریت، ده‌مریت / ده‌فریت، ده‌فریت / ده‌چیت، ده‌چیت)

- له کاری تیپه‌ر‌دا (ده‌فرۆشیت، ده‌فرۆشیت / ده‌کتلیت، ده‌کتلیت / ده‌سووتینیت، ده‌سووتینیت)

ئه‌م حاله‌ته‌ش جیا‌وازی رینووسی لئ په‌یدا ده‌بیت، وه‌ک بابته‌تیک ریزمانیش له شیک‌کردنه‌ودا به شپوه‌ی

هه‌په‌مه‌کی لیکدان‌ه‌وه‌ی بۆ ده‌کریت، چونکه له‌لایه‌که‌وه وه‌ک تاییه‌مه‌ندی ده‌رپرینی شیوه‌زاریک سه‌یر ده‌کریت، له‌لایه‌کی تره‌وه هه‌یج یاسایه‌ک بۆ جیا‌کردنه‌وه‌ی که‌سی دووهم و سێیه‌م دانانریت، له‌مه‌شدا ریتنوسی تیکه‌ل و ریزمانی بۆ یاسا به‌رهم ده‌هیت، که ئه‌مه‌ش نابیت ئه‌گه‌ر مه‌به‌ستمان بێت ریزمان و ریتنوسی کوردی به‌ پێی چه‌ند یاسا و ریتسایه‌ک ریتک به‌خه‌ین که بتوانین له‌ خۆیندن و نووسیندا په‌رپه‌ویان بکه‌ین.

به‌ باوه‌ری ئیمه‌ بۆ ریک‌خستن و نه‌هه‌یشتنی ئه‌م جیا‌وازییه‌ وای به‌په‌سند ده‌زانین که (یت) بۆ که‌سی دووهمی تاک به‌کار به‌یئریت، (یت) بۆ که‌سی سێیه‌م، ئینجا به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه بنوسرین:

له‌ کاره‌ تینه‌په‌رکاندا:

- تۆ ده‌مریت - تۆ ده‌فریت - تۆ ده‌چیت... تاد

- ئه‌و ده‌مریت - ئه‌و ده‌فریت - ئه‌و ده‌چیت... تاد

له‌ کاره‌ تینه‌په‌رکاندا:

- تۆ ده‌فرۆشیت - تۆ ده‌کی‌لیت - تۆ

ده‌سووتینیت... تاد

- ئه‌و ده‌فرۆشیت - ئه‌و ده‌کی‌لیت - ئه‌و

ده‌سووتینیت... تاد.

تیبینی

ئه‌و چاووگه‌ تینه‌په‌رانه‌ی که به‌ نیشانه‌ی (ا) دروست ده‌بن وه‌ک (سووتان - شکان - خلیسکان... تاد پیتی (ئ) ده‌که‌وێته‌ پێش (یت - یت)، چونکه (ئ) شکاوه‌ی نیشانه‌ی چاووگی (ا)، ئه‌م نیشانه‌یه‌ش نیشانه‌یه‌کی بنه‌رته‌بیه‌ که هه‌موو چاووگه‌ تینه‌په‌رکانی پێ دروست ده‌بیت و پێی تینه‌په‌ر ده‌کریت وه‌ک (چوون - چواندن / فرین - فراندن / نوستن - نواندن / گه‌یشتن - گه‌یاندن / مردن - مراندن... تاد.

- بۆ دووهمین که‌سی تاک به‌م شیوه‌یه‌ ده‌بیت (تۆ ده‌سووتی یت - تۆ ده‌شکی یت - تۆ ده‌خلیسکی یت... تاد.

- بۆ سێیه‌م که‌سی تاک به‌م شیوه‌یه‌ ده‌بیت (ئه‌و ده‌سووتی یت - ئه‌و ده‌شکی یت - ئه‌و ده‌خلیسکی یت) ئینجا له‌ دوو (ئ) یه‌کی‌کیان ده‌سووت و هه‌ر به‌ (ده‌سووتیت - ده‌شکیت - ده‌خلیسکیت) ده‌نوسریت.

۱۲ - (کیترا)، یان (کیتدرا)

(پرا)، یان (پررا)

(کرا)، یان (کردرا)

(فرۆشرا)، یان (فرۆشتر)

(خرا)، یان (خسترا)

(سووتینرا)، یان (سووتیندرا)، یان (سووتاندرا)

دروستکردنی دۆخی بکه‌ری نادپاری ئه‌و جیا‌وازییه‌یه که له‌ نیوان شیوه‌زاره‌کانی کرمانجی ژوووروو - ژیریدا هه‌یه، چونکه هه‌ر شیوه‌یه‌ک به‌ شیوازیکی جوودا دروستی ده‌کات.

له‌ کرمانجی ژوووروودا به‌ یاریده‌ی چاووگی (هاتن) ئه‌م دۆخه‌ دروست ده‌بیت:-

(هاته‌ کیتلان - ده‌هیته‌ کیتلان)

(هاته‌ پرین - ده‌هیته‌ پرین)

(هاته‌ کرن - ده‌هیته‌ کرن)

(هاته‌ فرۆشتن - ده‌هیته‌ فرۆشتن)

(هاته‌ خستن - ده‌هیته‌ خستن)

(هاته‌ سووتاندن - ده‌هیته‌ سووتاندن)

له‌ کرمانجی ژیریدا به‌یه‌کگرتنی په‌گ و پاشگری (ران(۱۱)) کۆله‌گه‌ی نادپاری چاووگ سازده‌بیت، ئینجا به‌لادانی (ن) دۆخی ده‌می رابوردوو، به‌شکانه‌وه‌ی (ا) بۆ (ئ) دۆخی ده‌می رانه‌بوردوو دروست ده‌کریت:

- کیتلران (کیتلرا - ده‌کیتلریت)

- بران (پرا - ده‌پریت) (ده‌پریت)

- کران (کرا - ده‌کریت) (ده‌کریت)

- فرۆشان (فرۆشرا - ده‌فرۆشیریت)

- خران (خرا - ده‌خریت) (ده‌خریت)

- سووتینران (سووتانرا) (سووتینرا - ده‌سووتینریت) ئه‌مه‌ش یاسایه‌که له‌ گه‌ردانی هه‌موو کاره‌کاندا جێبه‌جێ ده‌کریت، به‌لام له‌ هه‌ندیک حاله‌تدا پیتی (د - ت) ده‌خریته‌ نیوان په‌گوریشه‌ی چاووگ و کار و پاشگری نادپاری له‌کاتی رابوردوویدا چونکه:

۱- هه‌ندیک چاووگمان هه‌یه به‌ (ت، د) نیشانه‌کانیان دروست ده‌که‌ن هه‌روه‌ک ده‌شزانین نیشانه‌ی چاووگ دوا ده‌نگ و پیتی کاری رابوردوو، بۆیه ئه‌و چاووگانه‌ی که به‌م دوو نیشانه‌یه‌ دروست ده‌بن، ئه‌م دوو پیتته‌ وه‌ک بنجی کاره‌که ده‌رده‌که‌وێت، بۆیه تیبیدا ده‌رده‌خریته‌وه، وه‌ک (چاندن - چاندرا / خۆیندن - خۆیندرا / کردن - کردرا / بردن - بردرا / ژماردن - ژماردرا / فرۆشتن - فرۆشتر) / ناردن - ناردرا / پاراستن - پاراسترا... تاد، به‌لام ده‌توانریت به‌بێ ئه‌م دوو پیتته‌ش بنوسریت و گۆبکریت به‌بێ ئه‌وه‌ی واتا و مه‌به‌ست بگۆریت وه‌ک (چانرا (چینرا) خۆینرا - کرا - پرا - ژمارا (ژمیرا) - نارا (نیرا) - فرۆشرا - خرا -

پاریزرا... تاد.

ب - له هه ندیك حاله تدا پیستی (د) وهك ناوبه ند داده نریت بۆ جیا کردنه وهی پیستی کۆتایی ره گه که که (ر) ه، یان (ر) ه له گه ل پیستی سه ره تای پاشگره که که (ر) ی لاوازه، وهک له (نیر د را - ژمیر د را - بوور د را - بر د را - کر د را... تاد، به لām ده توانریت به بی نه م ناوبه ند هس بنوسریت و گو بکریت به بی نه وهی واتاو مه به ست بگو بکریت وهک (نیرا - ژمیرا - بوورا - برا - کرا... تاد، چونکه له م حاله تدا هه ردوو (ر) تیکه ل به یه کتر ده بن، ئینجا یه کیکیان ده سویت و به و شیوه یه گو ده کریت که ده گونجیت.

ج - له هه ندیك حاله تدا دانانی پیستی (د) بۆ مه به سستی گونجان، چونکه له ده بر پندا سووک و ناسان گو ده کریت به بی نه وهی واتای کاره که بگو بکریت وهک (شیل د را - کیل د را - سووتین د را - رپین د را - سه لین د را... تاد، به لām ده توانریت به بی نه م پیته ش گو بکریت و بنوسریت (شیلرا - کیلرا - سووتینرا - رپینرا - سه لینرا... تاد

د - له هه ندیك حاله تدا ناتوانریت نه م پیته له ژیر باری هیچ حاله تیکدا ده بر خریت وهک له (نوسین - نووسرا / به خشین - به خشرا / جاوین / جووین، جون) - جاورا - جوورا / چنن - چنرا... تاد، چونکه ئاوازی وشه و ده بر پنه که تیک ده دات، بۆیه ناگونجیت به شیوه ی (نوس د را - به خش د را - جوودرا - چنرا... تاد گو بکریت و بنوسریت.

و - له هه ندیك حاله تی ناوازه دا ده بیت هه رده م پیستی (ت) دابنریت، چونکه ناتوانریت به بی پیته که دۆخه که ده بر خریت وهک له (گوتن - گوترا / په رستن - په رسترا) که ناشیت بگوتریت (گورا - په رسرا)، نه گه رچی نه مه شیوه یاساییه که شیانه، چونکه دۆخی بکه ری نادیا ری بۆ ده می رابوردوو به یه کگرتنی ره گی چاووک و پاشگره که دروست ده بیت نه وهک کار و پاشگره که.

نه گه ر حاله ته کان به راورد بکه بن ده بینن پیستی کۆتایی ره گ و نیشانه ی چاووک و گونجان و ناوازه یی له کاره کاندای دهوری ده رکه وتن و ده رنه که وتن نه م دوو پیته دیاری ده که ن، بۆیه پیوسته به شیوه یه ک بنوسرین که به سه ر هه موو حاله ته کاندای جیه جی بیت:

- (کیلرا) نه وهک (کیلدرا)

- (برا) نه وهک (بردرا)

- (کرا) نه وهک (کردرا)

- (فرۆشرا) نه وهک (فرۆشتر)

- (خرا) نه وهک (خسترا)

- (سووتینرا) نه وهک (سووتیندرا)

- (ژمیرا) نه وهک (ژمیردرا)

- (نیرا) نه وهک (نیردرا)

تیبینی:

یهک - ده توانریت به ریکه که وتنی نیوان زمانه وانان پیستی (د) وهک ناوبه ند له و چاووگانه ی که پیستی کۆتایی ره گه کانیا ن (ر - ر) ه به کار به یتریت، چونکه ده بیت هه ی جیا کردنه وهی له گه ل (ر) ی پاشگره که وهک له (نیر د را - ژمیر د را - بوور د را - کر د را - بر د را - گو بکریت - بردرا... تاد، به لām له م حاله تدا ده بیت نه وه له به رچاو بگیریت که له رواله تدا (درا) وهک گه ردانی بکه ری نادیا ری چاووگی (دان) له ده می رابوردوو دا ده رده که ویت که ده بیت هه (درا - ده دریت - بدریت).

دوو - نه و چاووگانه ی که وهک ناوازه ده رده که ون و یاسای گه ردانی دۆخی بکه ری نادیا ری له ده می رابوردوو یان به سه ردا جیه جی نابیت وهک (گوترا، په رسترا) ده بیت پیته که هه رده م بنوسریت و گو بکریت، به لām له م حاله تدا ده بیت ریکه که وتن له سه ر نه وه بکریت که ئایا پیته که به نیشانه ی چاووگه که، یان به ناوبه ند بزانتیت.

۱۳ - (زیرینگر، یان زهرنگر)

(زیرینگر، یان زهرنگر)

نه م دوو وشه یه وهک تاییه تمه ندی شیوه زار هه ریه که یان به واتاو مه به سستی نه وی تر به کار ده بینریت، له شیوه ی سلیمانیدا (زهرنگر) به کار ده بینریت، که چی له هه ولیتر (زیرینگر) له مه شدا هیچ گرفتیتیک نیسه، به لām که لیکدانه وه بۆ دروستبوونی بنجی وشه که ده که بن ده بینن (زیرینگر) و (زهرنگر) ته واو نینه، به لکو (زیرینگر) ه، چونکه وشه ی (زیر) له گه ل پاشگری (گر) پیکه ی نه ری ده سه وازه که یه هه روهک (پیشه گه ر / ناسنگه ر / مسگه ر) نه وهک (زیر)، یان (زه ر) و پاشگری (گر)، چونکه (گر) ره گی چاووگی (گرتن) ه، نه مه ش نابیت، چونکه (زیرگرتن، زیرینگرتن، زهرگرتن) نیسه تا وهک (زیرینگر و زهرنگر) هه بیت، بۆیه (زیرینگر) شیوه راستیه که یه تی، ئینجا گو براه و کورتکراوه ته وه و به تاییه تمه ندی ناخاوتنی شیوه زاره کان گو کراوه.

۱۴ - (سنگ، یان سینگ)

نه م دوو ده سه ته وازه یه ها وواتای یه کترن، به لām

ههريه که بیان وهک تاییه تمندی شیوه زار گۆده کریت، شیوهی سلیمانی (سنگ) به رانبهر (سینگ) به کار دههین، به لام (سینگ) بنجی وشه که به، چونکه (سی، سیپه لاک) (سینه) ش هه ر له م وشه یه دروست ده بیت، به لام وشه ی (سنگ) نه گهر کورتکراوه ی (سینگ) یش بیت نابیت به کار بهینریت، چونکه واتای وشه که ده گۆریت، دهسته واژه ی (سینگ) به واتای نه دمام و به شیکه له جهسته ی مروف، به لام (سنگ) به واتای نامیری (داچه فاندن) دیت، بۆ به نابیت وهک هاوواتا له نووسین و ناخواتندا به کار بهینرین.

۱۵- دهسته واژه ی (پاش و پیش)

ئه م دوو دهسته واژه یه له نیوان خو باندا به شکانه وهی (ا) و (ی) دروست بوونه، که دوو واتای پیچه وانیه یه کتربان لی په یدا بووه، وشه ی (پیش) له هه ندیک حاله تدا به واتای (بهرو بهرده م) یش دیت، وشه ی (پاش) هه رده م به واتای (دواوه) دیت، له هه ندیک حاله تیشدا به واتای (پشت) یش دیت، به لام له رووی ئه رکه ریزمانییه کانه وه هه ریه که بیان دوو رۆلی جیاواز ده بین، که ئاوه لکاری کاتی و شوینییه، هه ر رۆلیکیش به پیی واتا و مه به سستی ئه و کاره ده رده که ویت که له گه لیدا به کار دیت، هه روه ها به یه کگرتنیان له گه ل چهند پیشگر و پاشگریکیش کۆمه لیک وشه ی واتادار دروست ده که ن.

ئاوه لکاری شوینی:

- له پیش تو داده نیشم (له بهرده م تو داده نیشم).
- له پیشم لاکه وه (له بهرده م لاکه وه).
- پیشم به ریده (به رده م به ریده).
- پیشم مه گره (به رده م مه گره).
- به پیشتدا ده رۆم (به به رده متدا ده رۆم).
- پیشی رۆژ به بیژینگ ناگیریت (به ری رۆژ به بیژینگ ناگیریت).
- له پیشم برۆ.
- به پیشم بکه وه.
- پیشت ده گرم.
- پیشت ده که وم.
- بۆ پیش برۆ... تاد.
- له پاش تو داده نیشم (له دوا ی تو داده نیشم) (له پشت تو داده نیشم).
- بۆ پاش بکه ریتوه (بۆ دوا وه بکه ریتوه - بکه ریتوه دوا وه).
- له پاشم لاکه وه (له دوام لاکه وه) (له پشتم

لا بکه وه).

- له پاش من رامه وهسته (له دوا ی من رامه وهسته)
- (له پشت من رامه وهسته)... تاد.

ئاوه لکاری کاتی:

- له پیش تو دیم (به ر له تو دیم).
- له پیش تو هاتم (به ر له تو هاتم).
- له پیش تو ده رۆم (به ر له تو ده رۆم).
- له پیش تو خه وتم (به ر له تو خه وتم).
- مه رگم به پیش مه رگت که ویت (به ر له تو برم).
- پیش نیوه رۆ ده خه وم... تاد.
- له پاش تو ده رۆم (له دوا ی تو ده رۆم).
- له پاش مه رگم (له دوا ی مه رگم (مردنم)).
- پاش رۆژ هه لات (دوا ی رۆژ هه لات).
- به پاش مه که وه (به دوا مه که وه).
- پاشه رۆژت روونه (دوا رۆژت روونه)... تاد.
- به شیوه یه کی گشتی دیار بکردنی رۆلی (پیش و پاش) له هه ندیک باردا به پیی مه به سستی ناخیوه ره، چونکه ده توانریت وهک ئاوه لکاری شوینی و کاتی لیکدانه وهی واتاییان بۆ بکریت بۆ نمونه له (له پیش تو ده رۆم - له پیش تو ده خه وم) (له پاش تو ده رۆم - له پاش تو ده خه وم) ده توانین به هه ر دوو مه به ست لیکدانه وه بیان بۆ بکه یین، به لام به سه رنجگرتن ئه وه مان بۆ ده رده که ویت که ئه گهر (پیش) به هاوواتای (به ر) بگۆردیت ده بینین ته نیا مه به سستی کات ده دات، بۆیه له م حاله ته دا به ئاوه لکاری کاتی ده زانریت.
- ئه م دوو دهسته واژه یه ده بنه هو ی دروستکردنی چهندان وشه ی لیکدراو که هه ریه که بیان بۆ مه به سستی بکه کار ده هیتریت وهک:
- پیش مه رگه، پیش ینه، پیش بینی، پیش هوا، پیش رهو، پیش نیار، پیش نیاز، پیش وازی، پیش هنگ، پیش به ند، پیش چاو، پیش که شکار، پیش که وتن، پیش او، پیش هات، پیش هکی، به پیش خستن، خو ره پیش کردن، به پیش دان، پیش هوه... تاد.
- پاش ده که وت، پاش که وتوو، پاش هل، پاش هرۆ، پاشه رۆژ، پاش ول، پاش نه (پاژنه)، پاش پانی، پاش کۆ، پاش ماوه، پاش گه ز بوونه وه، پاش هگه ردانی، پاش هکشه، پاش قول، پاش هبه ره، به پاش دان، به پاش خستن، به پاش که وتن، پاش هوه... تاد.

پهراویزه کان:

۸- ئه م پاشگره به (وه) (هوه) ده رده خریت، هه ر ئه م

پاشگره شه به پیشگری (وه) ئالوگۆردده بیت وهک له (خواردنهوه، وهخواردن - دانهوه، وهدان)، ههروهها به (قه) یش دهگۆرتیت وهک له (خوارنهقه، قهخوارن - دانهقه، قهه دان).

۹- رهگی ئەم چاووگه (چوو) ه نهوهک (چ) - بو زانیاری زیاتر پروانه - گوڤاری ئەکادیمیای کوردی - ژماره ۳۲-۱۵-۲۰ پێوهندی و جیاوازی رهگ له چاووگ و له کاردا - کازم عهباس.

۱۰- وهک یاسایهک له زمانی کوردیدا ریشهی کار و رهگی چاووگ له دوای لادانی نیشانهی کار و جیناو و پیشگر و پاشگر و هه زبانهیهکی تر نهگهه هه بیت له کاری فهрман و رانه بو دوو ده دۆزرتیهوه، وهک (ناردن - نارد، ده نیرم، ب نیر ه / سپاردن - سپارد، ده سپیرم، ب سپیره / خواستن - خواست، ده خوازیت، ب خوازه... تاد، بهلام هه ندیك کاری ناوازه هه، که له یاسایه لادههه و له کاری رابوردوو ریشهی کار و رهگی چاووگه کانیان ده ده خه نه وهک (کردن - کرد، دهکات، بکه / بردن - برد، ده بات، ببه / دان - دا، ده دات، بده / خستن - خست، ده خات، بخه / خواردن - خوارد، ده خوات، بخو / شووشتن - شووشت، ده شوات، بشو... تاد، بۆیه پێویسته له کارانه دا هه ول بدریت رهگه بنه ره تیه که ده ربه خرتیه وه.

۱۱- له زمانی کوردیدا چاووگه کان دوو کۆله گه دروست ده کهن که یه کیکیان کۆله گه ی دیاره و به پاشگری (یان) دروست ده بیت، ئینجا له پاشگره دا نیشانه کانی (ا، ی) ی بنه ره تی چاووگی لئ دروست ده کرتیت وهک (سووتیان - سووتان، بریان - برین... تاد، ئەوی تریان کۆله گه ی نادیاره که به پاشگری (ران) دروست ده بیت وهک (فرۆشرا - سووتینران)، ئینجا دۆخی بکه ری نادیار و به رکاری لئ دروست ده کرتیت (فرۆشرا، فرۆشراو / سووتینرا، سووتینراو) - (بو زانیاری زیاتر پروانه - پێوهندی چاووگه کان - چ ۱ - ۲۰۱۴ کازم عهباس) - (پێوهندی و جیاوازی رهگ له چاووگ و له کاردا - گوڤاری ئەکادیمیای کوردی - ژماره ۳۲ - کازم عهباس).

روونکردنه وه یه کی پێویست

خوینهری به ریتیز: ئیمه له ژماره کانی (۲۴۱) - (۲۴۲) ی ئەم گوڤاره خزه تکاره به زمان و نه ده بی کوردی بابه تیکمان به ناوونیشانی (گیروگرفت و دیاره جیاوازه کانی رینووس له نووسینی کوردیدا)

بلاو کردبووه وه، بابه ته کهش له بنه ره تدا کورتکراوه، یان پوخته ی پرۆژه و بابه تیکی درێژ و قوولتره که وهک بیرۆکه و نه خشه ریگایه که بو یه کخستن و که مکردنه وه ی جیاوازی به کان له رینووسی کوردیدا.

یه کیک له مه به سته کانی شمان له م بابه تدا پێشنیاریک بوو بو دانانی هیمما بو ئەو دهنگانه ی که له کوردیدا هه ن و له ئەلفو بییه کدا نین، ههروهها بو به رانه رکردنی پسته لاتینی و عه ره بییه کان و به کاره یانی پسته لاتینی به کان بوو به تایبه تمه ندی زمانی کوردی، ئەم مه به سته شمان به دانانی دوو هیمما جیاوازی بو فونیم و ئەلفونیه کان له هه ردوو ئەلفو بییدا ده رخشستوو، هیمما کلاوه له شپوه ی ژماره (۸) مان بو فونیمه کان دانا بوو، هیمما هه لگه راوه له شپوه ی ژماره (۷) مان بو ئەلفونیه کان دانا بوو، له چه ندان شوینیشدا ناماژه مان به و مه به سته کردبوو، ته نانه ت پێشنیاری ئەوه شمان کردبوو که هیمما هه لگه راوه ی (۷) ی سه ر (ئ، ۆ) ش له ئەلفو بییه عه ره بییدا بگۆردری و بکرته هیمما کلاوه، سی خالی (پ، چ، ق، ژ) یش به هیمما کلاوه هه ژماره بکریت بو ئەوه ی به کاره یانی هیمما فونیم و ئەلفونیه کان له هه ردوو ئەلفو بییدا وهک یه کتری لئ بیت، له رینووسدا تایبه تمه ندی به کاره یانی ئەلفو بییه کان بو نووسینی کوردی و جیاوازی نیوان دهنگه فونیم و ئەلفونیه کان ده ربه کویت، به لام له کاتی بلاو کردنه وه ی بابه ته که دا به هوی ته کنیکی جیه جیه نه بوونی ئەو هیمما یانه، ئەم مه به سته پێچه وانه و تیکه له بو بوو، کلاوه ی (۸) و هه لگه راوه ی (۷) له چه ندان جیگادا له شوتنی یه کتر به کار هینرابوو، به باوه ری ئیمه ش ئەوه له ئەنجامی ئەوه دا بووه، که سیستمی نووسین له به رنامه ی کۆمپیووتهری گوڤاره که دا نیگاری ئەم هیمما یانه ی تیدا نه بووه، بۆیه جیاوازی له نیوان هه ردوو هیمما که دا نه کرابوو، ئەمه ش بو بووه هوی ئەوه ی که نیگار و هیمما فونیم و ئەلفونیه کان پێچه وانه ی پێشنیار و مه به سته ئیمه بیت، بۆیه به پێویستم زانی ئەم هه لیه راست بکه مه وه که روویدا بوو، ئەوه ش روون بکه مه وه که هه موو ئەو فونیمانه ی هیمما هه لگه راوه ی ژماره حه فتیان له سه ر دانا بوو له گه له ئەو ئەلفونانه ی که هیمما کلاوه و ژماره هه شتیان له سه ر بوو به هه لیه چاپکرا بوون، به لکو راستییه که ی هیمما کلاوه (۸) بو فونیمه کانه، هیمما هه لگه راوه (۷) بو ئەلفونیه کانه، له گه له ریت و سپاسمدا.